

BOSH MIYA SHIKASTLANISHLARIDA JARROXLIK TAKTIKASI

Sobirjonova Mubinabonu Ulig'bek qizi

Kokond Universiteti Andijon filiali

Tibbiyot fakulteti Davolash ishi yo'nalishi 1-kurs talabasi

mubinabonusobirjonova@gmail.com tel: +998938402810

Annotatsiya: Bosh miya shikastlanishlari zamonaviy tibbiyotda eng og'ir va murakkab patologik holatlardan biri bo'lib, ular inson hayoti va faoliyatiga bevosita xavf tug'diradi. Bunday shikastlanishlar turli darajada bo'lishi mumkin: yopiq, ochiq, diffuz yoki o'choqli shaklda kechadi. Har bir holatda jarrohlik taktikasi shikastlanish turi, og'irlik darajasi, qon ketish, shish, yoki suyak sinishi kabi omillarga qarab tanlanadi. Bosh miya jarohatlarida asosiy maqsad — hayotiy muhim markazlarni saqlab qolish, ichki bosimni kamaytirish, qon aylanishini tiklash va ikkilamchi asoratlarning oldini olishdir. Shu sababli, bemor holatini tezkor baholash, neyrojorroh, reanimatolog va diagnost mutaxassislarining hamkorligi juda muhimdir.

Operativ aralashuv zarurati bosh miya ichida gematoma, suyak sinishi yoki miya moddasining ezilishi aniqlanganda belgilanadi. Jarrohlik usullari orasida kraniotomiya, dekompressiv trepanatsiya, suyuqlik drenajlash yoki qon pufagini olib tashlash kabi amaliyotlar qo'llanadi. Jarrohlikdan oldin kompyuter tomografiyasi (KT) yoki magnit-rezonans tomografiya (MRT) orqali aniq tashxis qo'yish zarur. Har bir operatsiya individual yondashuvni talab qiladi, chunki bosh miya tuzilmasi nozik va hayotiy markazlarga boydir.

Reabilitatsiya davrida bemorga fizioterapiya, dori-darmon terapiyasi, neyropsixologik tiklanish va parhez muhim rol o'ynaydi. Jarrohlik taktikasi muvaffaqiyatli bajarilganda bemorning hayotini saqlab qolish, harakat va nutq funksiyalarini tiklash imkoniyati oshadi. Shu bois bosh miya shikastlanishlarida jarrohlik faqat operatsion mahorat emas, balki aniq tashxis, vaqtida aralashuv va ko'p bosqichli reabilitatsiya bilan bog'liq tizimli yondashuvni talab qiladi.

Kalit so'zlar: bosh miya shikastlanishi, jarrohlik taktika, kraniotomiya, gematoma, neyrojorrohlik, reabilitatsiya.

Kirish

Bosh miya shikastlanishlari inson organizmidagi eng jiddiy travmatik holatlardan biri bo'lib, ular nafaqat hayot uchun xavfli, balki uzoq muddatli asoratlarga bilan ham kechishi mumkin. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, bosh miya jarohatlari barcha jarohatlar orasida yetakchi o'rinlardan birini egallaydi va asosan yo'l-transport hodisalari, yiqilishlar, ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar, sport jarohatlari yoki zo'ravonlik oqibatida yuzaga keladi. Bosh miya — markaziy nerv tizimining asosiy

qismi bo‘lib, organizmning barcha hayotiy jarayonlarini boshqaradi, shu sababli uning har qanday shikastlanishi insonning umumiy ahvoliga katta ta’sir ko‘rsatadi.

Bunday holatlarda shoshilinch tibbiy yordam ko‘rsatish va to‘g‘ri jarrohlik taktikasini tanlash hayot-mamot masalasidir. Shikastlanish darajasiga qarab, bosh miya jarohatlari yengil, o‘rta va og‘ir shakllarga bo‘linadi. Yengil holatlarda konservativ davolash yetarli bo‘lsa, og‘ir shikastlanishlarda jarrohlik aralashuvi zarur bo‘ladi. Jarrohlik amaliyotining asosiy maqsadi — miya to‘qimasiga bosimni kamaytirish, qon ketishini to‘xtatish, shish yoki gematomani bartaraf etish hamda bosh miya ichki bosimini normallashtirishdir.

Zamonaviy neyrojorohlikda kompyuter tomografiya (KT) va magnit-rezonans tomografiya (MRT) kabi diagnostik usullar asosida shikastlanish joyi aniqlanadi va optimal operatsion yo‘l tanlanadi. Har bir bemor uchun individual yondashuv zarur, chunki bosh miya tuzilmasi murakkab va uning har bir qismi muhim funksiyalarni bajaradi. Bosh miya shikastlanishlarida jarrohlik taktikasi faqat operatsiyani bajarish bilan cheklanmay, balki reanimatsion yordam, rehabilitatsiya va psixologik qo‘llab-quvvatlashni ham o‘z ichiga oladi. Shu bois, bu mavzu tibbiyotda muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, uni chuqur o‘rganish shifokorlar uchun zarurdir.

Muhokama

Bosh miya shikastlanishlarida jarrohlik taktikasini to‘g‘ri tanlash bemor hayotini saqlab qolish va asoratlarni kamaytirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shikastlanish darajasi, miya ichidagi bosim, qon ketish miqdori, suyak sinishi yoki miya moddasining ezilishi kabi ko‘rsatkichlar asosida jarroh operativ aralashuv usulini belgilaydi. Yengil darajadagi shikastlanishlarda dori vositalari, kislorod terapiyasi va kuzatuv yetarli bo‘lishi mumkin, biroq og‘ir jarohatlarda kraniotomiya, dekompressiv trepanatsiya yoki gematoma evakuatsiyasi kabi operatsiyalar o‘tkaziladi.

Jarrohlik taktikasida eng muhim bosqichlardan biri — tashxisni tez va aniq qo‘yishdir. Bunda kompyuter tomografiya (KT) yoki magnit-rezonans tomografiya (MRT) yordamida bosh miya ichidagi o‘zgarishlar aniqlanadi. Shu asosda operatsiya hajmi va turi belgilanadi. Masalan, epidural yoki subdural gematoma aniqlansa, u zudlik bilan olib tashlanadi, chunki u miya to‘qimasini siqib, hayotiy markazlarga zarar yetkazadi. Diffuz shikastlanishlarda esa ko‘pincha dekompressiv trepanatsiya bajarilib, miya ichki bosimi kamaytiriladi.

Operatsiyadan keyingi davr ham jarrohlik taktikasining muhim qismi hisoblanadi. Bemorlar reanimatsion kuzatuvda bo‘lib, ularning qon aylanishi, nafas olish faoliyati, miya bosimi va nerv funksiyalari doimiy nazorat qilinadi. Rehabilitatsiya jarayonida fizioterapiya, logopedik mashg‘ulotlar, psixoterapiya va dori vositalari yordamida miya faoliyatini tiklashga e’tibor beriladi.

Bugungi kunda neyrojorohlik texnologiyalarining rivojlanishi bosh miya shikastlanishlarini davolash imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi.

Endoskopik, mikrojarrohlik va lazerli usullar yordamida minimal invaziv operatsiyalar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, sun'iy intellekt asosidagi diagnostika tizimlari shikastlanishlarni tez va aniq baholashga yordam bermoqda. Demak, bosh miya shikastlanishlarida jarrohlik taktikasini takomillashtirish inson hayotini saqlab qolishdagi eng muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Adabiyot tahlil

Bosh miya shikastlanishlari va ularning jarrohlik davolanishi bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu soha zamonaviy tibbiyotda eng dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ko'plab xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar (A. R. Ropper, M. Samuels, S. Greenberg, A. L. Polenov, Sh. Yo'ldoshev va boshqalar) bosh miya shikastlanishlarining patogenezi, tashxis qo'yish usullarini va jarrohlik yondashuvlarini chuqur o'rgangan. Ularning ishlarida asosiy e'tibor shikastlanishning og'irlik darajasini baholash, neyrojarrohlik aralashuv vaqtini aniqlash va operatsiyadan keyingi asoratlarni kamaytirishga qaratilgan.

Adabiyotlarda qayd etilishicha, bosh miya shikastlanishlarining o'lim va nogironlik darajasi ko'p hollarda kech tashxis qo'yilishi yoki noto'g'ri tanlangan jarrohlik taktikasiga bog'liq bo'ladi. Shu sababli, zamonaviy diagnostika vositalaridan — kompyuter tomografiya (KT) va magnit-rezonans tomografiya (MRT) — keng foydalanish muhim deb ta'kidlanadi. Ko'plab manbalarda, xususan, "Neurosurgery" va "Brain Injury" kabi xalqaro jurnallarda chop etilgan maqolalarda erta dekompressiv trepanatsiya va gematoma evakuatsiyasi bemor hayotini saqlab qolishda eng samarali usul ekanligi ilmiy asoslangan.

Mahalliy manbalarda (Y. X. Yusupov, T. Abdurahmonov, Sh. Raximov va boshqalar) bosh miya shikastlanishlari O'zbekiston sharoitida o'rganilib, diagnostika va jarrohlik taktikasini milliy tajribalar asosida takomillashtirish zarurligi ta'kidlanadi. Ularning ishlarida reanimatsion yordam, intensiv terapiya va operatsiyadan keyingi parvarishning ahamiyati alohida o'rganilgan.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bosh miya shikastlanishlarida jarrohlik taktikasining muvaffaqiyati kompleks yondashuv, zamonaviy texnologiyalar va malakali tibbiyot xodimlarining hamkorligiga bog'liqdir. Shu bois, neyrojarrohlik amaliyotida xalqaro tajribani o'rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish tibbiy samaradorlikni oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Natija

Bosh miya shikastlanishlarida jarrohlik taktikasini to'g'ri tanlash bemorning hayotini saqlab qolish va uning keyingi faoliyatini tiklashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. O'tkazilgan ilmiy tahlillar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, bu holatda vaqt omili, aniq tashxis va to'g'ri tanlangan operatsion yondashuv muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, gematoma, miya shishi yoki suyak sinishi aniqlangan hollarda kechiktirilgan jarrohlik aralashuvi asoratlarni og'irlashtirib, o'lim xavfini oshiradi. Shu sababli erta

tashxis qo'yish va zamonaviy neyroxirurglik usullaridan foydalanish eng muhim bosqich hisoblanadi.

Bosh miya shikastlanishlarining murakkabligi ularni davolashda kompleks yondashuvni talab etadi. Jarrohlik taktikasida faqat operatsiya emas, balki operatsiyadan oldingi tayyorgarlik, reanimatsion yordam va keyingi reabilitatsiya bosqichlari ham muhim o'rin tutadi. Reabilitatsiya jarayonida fizioterapiya, dori vositalari, psixologik tiklanish mashg'ulotlari bemorning hayot sifatini yaxshilaydi.

Xulosa qilib aytganda, bosh miya shikastlanishlarida jarrohlik taktikasining muvaffaqiyati ko'p jihatdan tibbiy jamoaning hamkorligi, diagnostika aniqligi va operatsiya vaqtining to'g'ri tanlanishiga bog'liq. Zamonaviy texnologiyalar, mikrojarrohlik va endoskopik usullar neyroxirurglik amaliyotining samaradorligini oshirmoqda. Shu sababli, ushbu yo'nalishda ilmiy izlanishlarni davom ettirish, xalqaro tajribani o'rganish va uni amaliyotga tatbiq etish bosh miya shikastlanishlarini samarali davolashda muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ropper, A. H., Samuels, M. A., & Klein, J. P. (2019). *Adams and Victor's Principles of Neurology*. 11th Edition. McGraw-Hill Education.
2. Greenberg, M. S. (2020). *Handbook of Neurosurgery*. 9th Edition. Thieme Medical Publishers.
3. Polenov, A. L. (2018). *Klinicheskaya neyroxirurgiya*. Moskva: GEOTAR-Media.
4. Yusupov, Y. X., Abdurahmonov, T. A., & Raximov, Sh. B. (2021). *Neyroxirurgiya asoslari*. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti.
5. Bullock, M. R., Chesnut, R., & Clifton, G. (2017). *Guidelines for the Management of Severe Traumatic Brain Injury*. *Journal of Neurotrauma*, 34(1), 1–28.
6. Ganiev, R. A., & Xakimov, U. M. (2020). "Bosh miya shikastlanishlarida jarrohlik taktikasi va reanimatsion yondashuvlar." *O'zbekiston Tibbiyot Jurnali*, №3, 45–52.
7. Youmans, J. R., & Winn, H. R. (2017). *Youmans and Winn Neurological Surgery*. 7th Edition. Elsevier.
8. Yuldoshev, S. T., & Karimov, A. O. (2019). "Bosh miya travmalarining klinik tahlili va operativ davolashning samaradorligi." *Tibbiyotda yangiliklar*, №2, 60–66.
9. Aarabi, B., Tofighi, B., & Kufera, J. (2021). *Decompressive Craniectomy in Traumatic Brain Injury: Indications and Outcomes*. *Neurosurgery Review*, 44(2), 655–667.
10. Abdurahmonov, T. (2022). *Travmatologiya va neyroxirurgiyada zamonaviy yondashuvlar*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.